

POLOŽAJ KATOLIČKE CRKVE U HRVATSKOJ U POSLIJERATNIM GODINAMA (1945.-1953.)

Berislav JANDRIĆ, Zagreb

Autor je na temelju historiografskih i publicističkih radova te objavljene građe dao prikaz odnosa/sukoba između Katoličke crkve u bivšoj komunističkoj, totalitarnoj jugoslavenskoj državnoj zajednici, odnosno njezinoj ondašnjoj republici Hrvatskoj, i Komunističke partije Jugoslavije/Komunističke partije Hrvatske, tada vladajućeg političko-ideološkog čimbenika.

Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) i Komunistička partija Hrvatske (KPH) kao njezin integralni dio, polazila je od marksističkog stajališta da je »vjera društveno-povijesna pojava«. Istodobno je isticano načelo da vjerske zajednice »ne smiju utjecati na politički život vjernika«.¹ Osnove za buduće ustavne i zakonske propise o položaju vjerskih zajednica u Jugoslaviji (Hrvatskoj) bile su formulirane u dokumentima *Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije* (AVNOJ-a) i *Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske* (ZAVNOH-a), koji su postavili načelo odvojenosti Crkve od države.² Na Drugom zasjedanju AVNOJ-a (Jajce, 29. 11. 1943.) prošireni su i precizirani propisi o položaju vjerskih zajednica.³

Komisija za vjerska pitanja u Hrvatskoj osnovana je 21. kolovoza 1945., a na mjesto njezinog prvog predsjednika imenovan je msgr. Svetozar Rittig.⁴

Ustav *Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (FNRJ), proglašen 1946., potvrdio je obrazac vjerskih sloboda proklamiranih u ratu. Član 25. Ustava, koji je građanima jamčio slobodu savjesti i slobodu vjeroispovijesti, bio je, ipak, u dominantnoj mjeri samo formalne naravi. Službena komunistička ideologija gledala je na vjernike kao na neprijatelje

¹ *Povijest SKH*, Beograd, 1985., 334.

² Stella ALEXANDER, *Church and State in Yugoslavia since 1945*. Cambridge, London – Melbourne, 1979., 210.

³ *Isto*.

⁴ *Isto*, 68.

svoje vlasti.⁵ Naime, nasuprot deklariranih i dijelom normiranih vjerskih prava, koja su afirmirana kao dio građanskih sloboda, konstantno se odvijala borba za odvratanje pučanstva od religije te njegovo »oslobađanje od misticizma«. ⁶ Dapače, pojedine skupine članova *Saveza komunističke omladine Jugoslavije* (SKOJ) i *Komunističke partije* (KP) poduzimale su nasilne akcije (rušenja križeva, fizički napadi na svećenike itd.). Ipak, partijski organi nisu uvijek odobravali takve oblike »borbe« protiv religije te su počinitelje takvih djela kažnjavali partijskim kaznama.⁷ KP je u pitanjima religije i manifestacije religijske svijesti bila posebno odlučna kada se radilo o njezinim članovima. Zbog partijske »ljevičarske krutosti« komunistima je bilo zabranjeno prisustvovati crkvenim obredima.⁸ Svećeničke žrtve na kraju rata vrlo se neprecizno procjenjuju na 400–500 ubijenih.⁹ Gotovo istodobno s preuzimanjem vlasti u Hrvatskoj, komunisti su uspostavili svoju kontrolu nad javnom sferom. Glavni je »cilj bio ukidanje autonomnih institucija unutar društva«. ¹⁰ U posvemašnjem nedostatku uvjeta za alternativno političko djelovanje, postupno je jedino Katolička crkva ostala pogodno mjesto s kojega se moglo ometati komunističku regulaciju društvenog života. Drugim riječima, Katolička crkva u Hrvatskoj je, nakon 1945. god., stvorila »prostor za formiranje političkog pluralizma«. ¹¹ Upravo zbog toga, hrvatski su komunisti uložili krajnji napor u diskreditiranje Katoličke crkve. Otvoreni sukob državnih, tj. komunističkih funkcionera i klera započeo je onim časom »kada je privremena vlada *Demokratske Federativne Jugoslavije* (DFJ) (7. 3.–30. 11. 1945.) u svibnju 1945., obavijestila *Nadbiskupski stol* u Zagrebu da će se nastava vjeronauka u školama predavati samo fakultativno«. ¹²

Skori nagovještaj teških sukobljavanja između Crkve i države bilo je pritvaranje nadbiskupa Stepinca, 17. svibnja 1945.¹³

Četrnaest dana nakon ulaska partizanske vojske u Zagreb, u glavni je hrvatski grad došao i Josip Broz Tito. Odmah po svom dolasku on je dao na znanje da se želi sastati s najvišim predstavnicima rimokatoličkog klera. S. Rittig je ovu Brozovu želju prenio generalnom vikaru Zagrebačke nadbiskupije biskupu Franji Salis-Seewisu. Dana 2. lipnja 1945. svećenička delegacija sastala se prvo s predsjednikom Vlade *Federalne Hrvatske*, Vladimirom Bakarićem, a potom u njegovoj pratnji s predsjednikom DFJ, J. Brozom. Biskup Salis-Seewis je odmah rekao da svećenstvo »puno tjeskobe« očekuje povratak nadbiskupa Stepinca, jer je »on jedini koji može govoriti u ime Crkve«. ¹⁴

⁵ Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem legitimiteta političkog sustava u Hrvatskoj nakon 1945.«, Zagreb, 1992., *Časopis za suvremenu povijest* (dalje: *ČSP*), 24/1992., br. 3., 189.

⁶ Katarina SPEHNJAK, »Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.–1948.«, *ČSP*, 25/1993., br. 1., 94.

⁷ *Isto*.

⁸ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem...«, 190.

⁹ S. ALEXANDER, *Church...*, 55.

¹⁰ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem...«, 178.

¹¹ *Isto*.

¹² *Isto*, 181.

¹³ M. LANDERCY, *Kardinal Stepinac*, Đakovački Selci, 1989., 111.

¹⁴ S. ALEXANDER, *Trostruki mit. Život zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca*, Zagreb, 1990., 87.

Uzevši riječ, J. Broz je izjavio: »Moram vam kazati, da ja kao Hrvat i kao katolik nisam bio zadovoljan držanjem katoličkog svećenstva, jednog dijela katoličkog svećenstva u ovim teškim historijskim momentima, koji su koštali velikih žrtava«,¹⁵ te da bi sa »svoje strane rekao da naša Crkva treba da bude nacionalna, da se više prilagodi naciji«. ¹⁶ Govoreći zatim o povezanosti Katoličke crkve u Hrvata sa Sv. Stolicom, dodao je: »Ja bih želio da vidim da Katolička crkva u Hrvatskoj sada, kada imamo sve uslove tu, ima više samostalnosti. To bih želio, to je osnovno pitanje, to je pitanje koje bi mi željeli riješiti, a sva ostala pitanja su sekundarna pitanja koja će se lako riješiti.«¹⁷ Zanimljivo je da J. Broz (po nekim izvorima) nije upotrijebio riječ »narodna« nego »nacionalna«, a to se uzimalo kao dokaz da je na taj način želio »istaknuti smisao neovisnosti o Vatikanu«. ¹⁸ U Titovim sabranim djelima ne postoji dokument koji bi upućivao na takvo stajalište. ¹⁹ Za prisutne svećenike ovo je pitanje bilo izvan svake diskusije, jer za njih vjernost Rimu, odnosno Sv. Ocu, nije dolazilo u pitanje. Osjećajući da bi Brozove riječi mogle imati dalekosežne neželjene posljedice za buduće odnose između Crkve i države, sami su komunisti nastojali dati jedno prihvatljivije tumačenje onoga što je bilo rečeno. Tako je prema V. Bakariću, J. Broz »jednostavno želio da Hrvatska ima svoga primasa«, a to, naravno, nije značilo odvajanje Katoličke crkve u Hrvatskoj od Vatikana.²⁰

U dugim i mukotrpnim razgovorima koji su slijedili na tom sastanku, biskup Salis-Seewis je, među ostalim, potvrdio voljnost Katoličke crkve u Hrvatskoj da lojalno surađuje s novim vlastima.²¹

Na završetku sastanka J. Broz je obećao da će »spriječiti zloporabe« te da se »ništa iz područja religije neće rješavati dekretima«. ²²

Dana 3. lipnja 1945. nadbiskup Stepinac je pušten iz pritvora, a istog su dana kod J. Broza primljeni papin predstavnik msgr. Ramiro Marcone i njegov tajnik Giuseppe Masucci. Obojica su istaknuli »opasnost komunističke politike, koja bijaše ateistička, te je hrvatski narod ne može prihvatiti«. ²³ Također su se požalili da radio i tisak stalno napadaju papu Pija XII. i katoličke svećenike, na što je J. Broz, navodno, obećao da će intervenirati.²⁴

Dana 4. lipnja 1945. A. Stepinac je pozvan k V. Bakariću te su, istoga dana, zajedno otišli u službeni posjet J. Brozu.²⁵ Nadbiskup je u toj prilici jasno iznio crkveno stajalište, istaknuvši da komunistička vlast o položaju Katoličke crkve i države mora razgovarati izrav-

¹⁵ Aleksa BENIGAR, *Alojzije Stepinac, Hrvatski kardinal*, II. popravljeno i prošireno izdanje, Zagreb, 1993., str. 463.

¹⁶ Živko KUSTIĆ, *Stepinčevo doba*, Zagreb, 1991., 40; A. BENIGAR, *n. dj.*, 463.

¹⁷ A. BENIGAR, *n. dj.*, 463.

¹⁸ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 87.

¹⁹ Ivan CVITKOVIĆ, *Ko je bio Alojzije Stepinac*, Sarajevo, 1986., 267.

²⁰ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 87.

²¹ S. ALEXANDER, *Church...*, 57.

²² S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 88.

²³ M. LANDERCY, *n. dj.*, 113.

²⁴ *Isto.*

²⁵ A. BENIGAR, *n. dj.*, 467.

no sa Sv. Stolicom, jer je samo ona kompetentna za donošenje odluka vezanih za crkvena pitanja. Prema Stepinčevu mišljenju najbolje bi rješenje bilo sklapanje konkordata. Također je istaknuo da bi bilo važno da se reguliraju i diplomatski odnosi koji su bili »nesređeni«. ²⁶ Konačno je A. Stepinac savjetovao J. Brozu: »Ako se želi što prije sređenje prilika, onda bi se po mom mišljenju moralo otvoreno i muški porazgovarati s predstavnicima Hrvatske seljačke stranke u Hrvatskoj, pa čak i sa čestitim pristašama ustaškog pokreta«. ²⁷ Broz je, navodno, pokazao veliku spremnost za sporazumijevanje s Katoličkom crkvom. No, unatoč svemu pretpostavlja se da je nadbiskup Stepinac bio uvjeren da »vlada želi neovisnu, nacionalnu Katoličku crkvu s njim na čelu«. ²⁸

Ovaj sastanak J. Broza i A. Stepinca nije doveo do konsolidacije odnosa između Crkve i države. Naime, gotovo svakodnevno su se vidjele promjene koje su išle za eliminiranjem utjecaja Katoličke crkve u društvu (ukidanje vjeronauka u srednjim školama i njegovo fakultativno dopuštanje u osnovnim; provođenje agrarne reforme; progon vjerskog tiska itd.). Iako je J. Broz na razgovoru s delegacijom zagrebačkog klera »obećao da će svi svećenici koji se nalaze u logorima i zatvorima biti u kratko vrijeme ispitani« te ako nisu krivi oslobođeni, ipak je »stanoviti broj svećenika Zagrebačke nadbiskupije bio izveden pred vojne sudove i osuđen na smrt.« ²⁹ Najveći proces pred vojnim sudom u Zagrebu održan je 29. lipnja i bio je prototip svih neposrednih poslijeratnih suđenja. ³⁰

A. Stepinac je protestirao zbog ovog i sličnih suđenja kod V. Bakarića. ³¹ On se kod novih vlasti pokušao zauzimati za oslobađanje mnogih uhićenih i pomilovanja osuđenih na smrt, dakako ne samo svećenika, kao što je to činio i ranije, za vladavine ustaša, ali sve je bilo uzalud. ³²

Dana 28. lipnja 1945. došlo je do ponovnog sastanka između A. Stepinca i V. Bakarića. Tada je nadbiskup uručio predsjedniku Vlade Hrvatske »velik popis civilnih osoba koje su zatvorene, iako nedužne« (bez suđenja, a pod optužbom za »suradnju s ustašama«). ³³

Svjestan teške i neizvjesne situacije u kojoj se u novoj državnoj, društvenoj i političkoj konstelaciji našla Katolička crkva, nadbiskup Stepinac je uputio molbu Sv. Stolici da mu

²⁶ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 89; ISTA, *Church...*, 59–60.

²⁷ A. BENIGAR, *n. dj.*, 469.

²⁸ S. ALEXANDER, *Church...*, 60.

²⁹ A. BENIGAR, *n. dj.*, 474; Ž. KUSTIĆ, *n. dj.*, 42; N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »*Problem...*«, 184.

³⁰ S. ALEXANDER, *Church...*, 61. Na ovom su procesu bili optuženi i osuđeni na smrt strijeljanjem ili vješanjem Miroslav Filipović-Majstorović, bivši franjevac i ustaški časnik; Spiridon Mifka, pravoslavni svećenik, posvećeni biskup *Hrvatske pravoslavne crkve*, te Ismet Muftić, zagrebački muftija. Biskup Hermogen Maksimov, ruski emigrant, pravoslavni svećenik i poglavar Hrvatske pravoslavne crkve, osuđen je na smrt strijeljanjem zajedno sa svećenicima i pravoslavnim laicima koji su s njim surađivali. Također su na smrt osuđeni prof. (teolog) Stjepan Kramar, Matija Kranjčić, župnik ozaljski; Rikard Ribić, franjevački gvardijan, kao i ustaški pukovnik Ivo Guberina, svećenik Šibenske biskupije. Osim spomenutih, na različite vremenske kazne osuđen je i veći broj svećenika i časnih sestara. (A. BENIGAR, *n. dj.*, 479.)

³¹ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Pisma zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca predsjedniku narodne vlade Hrvatske Vladimiru Bakariću godine 1945.«, *Croatica Christiana Periodica*, br. 29, Zagreb, 1992., 143.

³² Ž. KUSTIĆ, *n. dj.*, 42.

³³ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 91; N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »*Pisma...*«, 151.

dađe upute kako da upravlja dijecezom, odnosno upravom Crkve. Već u nekoliko navrata zamolio je Svetu Stolicu »da ga ukloni s nadbiskupske katedre ako dijecezu ne vodi kako treba. No, na tu molbu Sveti otac nije htio nikako pristati«. ³⁴ Kada je početkom srpnja 1945. od njega bilo zatraženo da preda popis članova vjerskih organizacija, on to nije učinio nego je donio odluku da ih se sve raspusti. Svoj je rad nastavila samo humanitarna organizacija *Caritas*.

Tijekom razmatranja nacrtu Ustava u kojemu je novo zakonodavstvo donijelo odredbe o civilnom braku koje su, dakako, bile u suprotnosti s onima u Katoličkoj crkvi, nadbiskup Stepinac je oštro reagirao. ³⁵

Dana 21. srpnja 1945. nadbiskup Stepinac je V. Bakariću napisao »vrlo dugo« pismo. ³⁶ Bilo je to službeno priopćenje biskupske konferencije. Ton pisma bio je beskompromisan. Pismo donosi cijeli niz pritužbi što su ih biskupi iznijeli u svezi ponašanja komunističkih vlasti prema Crkvi i kleru. A. Stepinac je podsjetio V. Bakarića da iako je J. Broz obećao svećeničkoj delegaciji, predvođenoj biskupom Salis-Seewisom 2. lipnja 1945., da će slučajevi uhićenih svećenika biti hitno riješeni bez odgađanja te da će oni koji nisu »okrvavili ruke« biti ubrzo oslobođeni, umjesto toga do njega stizahu vijesti o novim, svakodnevnim uhićenjima. Nadalje je stavio prigovor na novinske napade koji su bili usmjereni protiv katoličkog svećenstva, a istodobno je crkveni tisak bio ušutkan. Posebno se žalio na restrikcije koje su bile nametnute glede vjerske pouke u školama, te konfiskacije školskih zgrada i sjemeništa. ³⁷

Svega nekoliko dana kasnije, tj. 26. srpnja, Bakarić je kratko odgovorio nadbiskupu Stepincu: »Vidim da ste o jednim pitanjima loše obaviješteni, o drugim pitanjima ne dijelim vaše gledište, dok o trećim pitanjima mislim da ste apsolutno u pravu«. ³⁸ V. Bakarić se na neke Stepinčeve prigovore osvrnuo i u svom govoru održanom 27. srpnja 1945. u Zagrebu. On je tada priznao da je bilo »nepravilnosti«, ali nije se trudio da ih opravda, nego je »optužio javno Katoličku crkvu da ne želi sporazum s državom te da podržava staru tendenciju u kojoj se biskupi prikazuju kao politički predstavnici naroda«. ³⁹

Nadbiskup Stepinac je uzvratilo na Bakarićev govor novim pismom, datiranim 2. kolovoza 1945. ⁴⁰ Zanimljivo je da je A. Stepinac, sudeći prema ovom pismu, »prihvatio Bakarićev navod da Tito nije imao namjeru sugerirati da Katolička crkva u Jugoslaviji postane samostalna nacionalna crkva«. ⁴¹ Ponovno je dotaknuto pitanje vjerske nastave u školama jer se ono sa stajališta Katoličke crkve držalo krucijalnim. No, ni državne vlasti nisu htjele

³⁴ A. BENIGAR, *n. dj.*, 494.

³⁵ Branko PETRANOVIĆ, »Aktivnost rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945. – septembar 1946.)«, *Istorija XX veka*, ZR V, Beograd, 1963., 305.

³⁶ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Pisma...«, 143.

³⁷ A. BENIGAR, *n. dj.*, 490–494.

³⁸ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 92.

³⁹ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Vrijeme političke represije: 'veliki sudski procesi' u Hrvatskoj 1945.–1948.«, *ČSP* 1/1993., 12.

⁴⁰ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Pisma...«, 156.

⁴¹ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 92.

popustiti. Naime, obje su strane ovo pitanje držale principijelnim, tako da se i nije moglo očekivati neko zadovoljavajuće rješenje.⁴² Istodobno je J. Brozu od strane nadbiskupa upućen memorandum u svezi konfiskacije crkvenih posjeda.⁴³ Dana 1. rujna 1945. J. Broz je odgovorio A. Stepincu tvrdeći da se crkveno zemljište ne može izuzeti iz agrarne reforme, a da najveću teškoću čini »shvaćanje Katoličke crkve da državna vlast ne smije jednostrano oduzimati crkvenu zemlju, te da je za takve postupke prijeko potreban pristanak Svete Stolice«.⁴⁴

Dana 11. kolovoza 1945. nadbiskup Stepinac je uputio J. Brozu, V. Bakariću i *Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama* prosvjed glede novih zakona o školama i vjerskom odgoju.⁴⁵

Krajem rujna 1945. kriza u odnosima između Katoličke crkve i komunističkih vlasti kretala se prema svojem vrhuncu. Biskupska se konferencija sastala na svojoj plenarnoj sjednici od 17. do 22. rujna te je 20. rujna izdala pastirsko pismo za vjernike.⁴⁶ Ono je predstavljalo krucijalnu točku u odnosu komunističke vlasti i Crkve. Od komunističke vlasti »Pastirsko pismo shvaćeno je kao poziv križarima i ustašama za pobunu protiv Jugoslavije«.⁴⁷ To je pastirsko pismo bilo u svezi s još jednim, manje poznatim pismom (okružnicom) datiranim 21. rujna, napisanim još oštrijim tonom, koje je bilo adresirano na katoličke svećenike u cijeloj tadašnjoj državi.⁴⁸ Dana 22. rujna upućeno je pismo J. Brozu. U njemu su bili popisani protesti i zahtjevi koji su već bili navedeni u samom pastirskom pismu.⁴⁹

U pastirskom se pismu tvrdi da je Katolička crkva »gajila nadu«, poslije prvog kontakta s novim vlastima, da će svi problemi biti riješeni uzajamnim sporazumom, no postupno je došlo do razočaranja. U pismu se priznavalo da je određeni broj svećenika griješio protiv kršćanske pravde te da su zaslužili da odgovaraju za svoje grijehe, ali se isto tako tvrdilo da su optužbe protiv većine katoličkih svećenika u Jugoslaviji (i Hrvatskoj) bile »obične laži«.⁵⁰ U zaključku pisma oni su zahtijevali od Vlade: potpunu slobodu za katolički tisak; potpunu slobodu za katoličke škole; potpunu slobodu za vjersku poduku u svim razredima osnovne i srednje škole; potpunu slobodu za katoličke organizacije i katolički karitativni rad; punu slobodu za neotuđiva osobna prava; puno poštivanje kršćanskog braka; povratak konfisciranih zgrada. Prema mišljenju biskupa, samo »pod tim uvjetima moći će se srediti prilike u našoj državi i ostvariti trajan unutrašnji mir«.⁵¹

⁴² S. ALEXANDER, *Church...*, 69.

⁴³ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »*Problem...*«, 181.

⁴⁴ Marijan MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945. do 1948.*, Zagreb, 1990., 91.

⁴⁵ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »*Pisma...*«, 158; A. BENIGAR, *n. dj.*, 490.

⁴⁶ Integralni tekst Pastirskog pisma vidi: M. LANDERCY, *n. dj.*, 119–131.

⁴⁷ I. CVITKOVIĆ, *n. dj.*, 235.

⁴⁸ Sadržaj ovoga pisma, okružnice za kler vidi: bivši Arhiv Instituta za suvremenu povijest (sada pohranjeno u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu), Fond Republičke konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, 1945., 21. 9. 1945. K/1.

⁴⁹ A. BENIGAR, *n. dj.*, 498.

⁵⁰ M. LANDERCY, *n. dj.*, 122.

⁵¹ *Isto*, 131.

Pastirsko je pismo bilo namijenjeno za čitanje po svim katoličkim crkvama u Jugoslaviji, ali u mnogima to nije učinjeno ili je, pak, bilo samo djelomično pročitano.⁵²

Ovo je pismo, po mišljenju vladajuće strukture, predstavljalo snažan napad na komunističku vlast u Jugoslaviji. Biskupi su izabrali najteži mogući trenutak za *Privremenu vladu DFJ* koja se spremala za prve poslijeratne izbore za ustavotvornu skupštinu. Pastirsko je pismo »odlučno pokazalo da Crkva nije spremna surađivati osim uz vlastite uvjete«.⁵³

Dana 25. listopada 1945. na prvim stranicama novina (»Borba«, »Vjesnik«) pojavila se izjava J. Broza u povodu pastirskoga pisma. U svojoj ogorčenosti na Katoličku crkvu on je izjavio da pismo »vrši destruktivnu ulogu. Ono smeta konsolidaciji naše zemlje. Ono sije mržnju među narodom (...) Kroz to pismo provijava onaj stari duh sijanja mržnje prema narodima. Ne samo protiv naroda druge vjere nego i raspirivanje mržnje među samim hrvatskim narodom«.⁵⁴

Odjek pisma prešao je i preko granica tadašnje Jugoslavije. Dana 18. listopada 1945. Sv. Stolica je službeno protestirala kod jugoslavenske vlade glede vjerskih progona, uz primjedbu: »Nikada u povijesti Balkana nije bilo ondje takve mržnje protiv Katoličke crkve«.⁵⁵

Papa Pio XII. je 22. listopada 1945. odredio američkog biskupa msgr. Josepha Hurleya za svog zastupnika kod DFJ. On je dobio zaduženje da na licu mjesta »proučava stanje Katoličke crkve, svećenstva i redovnika«.⁵⁶ Sa svoje, pak, strane jugoslavenske su vlasti poslale u Vatikan svog predstavnika Petra Benzona. Nekako u isto vrijeme započeli su i oštri napadi na Stepinca.⁵⁷

Znajući pouzdano da će biti uhićen,⁵⁸ nadbiskup Stepinac je odredio što će tko od crkvenih velikodostojnika zagrebačke nadbiskupije u tom slučaju raditi.⁵⁹ »Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije« objavio je seriju od sedam članaka koji su, zapravo, predstavljali obranu nadbiskupa Stepinca i pokušaj da se otklone svi napadi protiv njega.⁶⁰

Msgr. J. Hurley je, stigavši u Beograd, bio primljen kod J. Broza koji je »zatražio da Sveta Stolica nadbiskupa Stepinca razriješi njegove službe, da ga ukloni i imenuje drugoga nadbiskupa, jer će ga inače morati zatvoriti«. Međutim, na taj zahtjev Vatikan nikad nije odgovorio smatrajući da će od »Stepinca odnosno njegove figure napraviti mučenika i žrtvu 'bezbožnog komunizma', kako bi se zaoštreni odnosi zadržali«.⁶¹

⁵² S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 95.

⁵³ S. ALEXANDER, *Church...*, 73.

⁵⁴ J. BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom 29 (7. juli – 30. novembar 1945.), Beograd, 1989., 127.

⁵⁵ A. BENIGAR, *n. dj.*, 503-504.

⁵⁶ *Isto*, 516.

⁵⁷ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Pisma...«, 171.

⁵⁸ I. CVITKOVIĆ, *n. dj.*, 238–239.

⁵⁹ I. BENIGAR, *n. dj.*, 519.

⁶⁰ S. ALEXANDER, *Church...*, 75.

⁶¹ A. BENIGAR, *n. dj.*, 516.

Optužnicu protiv A. Stepinca javni tužitelj Jakov Blažević podigao je (29. 9. 1946.) u tijeku sudskog postupka protiv Eriha Lisaka i drugih optuženih.⁶² Dana 18. rujna 1946. god. nadbiskup je uhićen, a glavna rasprava i suđenje započeli su 30. rujna i trajali do 15. listopada 1946. Upravu Nadbiskupije odmah je preuzeo biskup F. Salis-Seewis koji je okružnicom (tiskanom u 8000 primjeraka) za potrebe vjernika i drugih povjerljivih osoba objavio po svim župama o »slučaju nadbiskupa Stepinca u kojoj se govori o čistoj savjesti svećenika pred Bogom«.⁶³ Policijski su organi okružnicu odmah zaplijenili.

Apostolska nuncijatura u Beogradu, zbog uhićenja nadbiskupa Stepinca, 1. listopada 1946. uputila je Notu Ministarstvu vanjskih poslova FNRJ kojom protestira jer »novine i radio emisije prije odluke suda, zauzimaju stav potpunog osuđivanja nadbiskupa«.⁶⁴

Svima je odmah bilo jasno da se radi o »beskompromisnom odgovoru vlasti na neprestano prkošenje biskupa, na rujansko pastirsko pismo i na odbijanje Vatikana da ukloni Stepinca iz njegove nadbiskupije«.⁶⁵

Tijekom procesa tisak je pisao »razdražljivo« žigošući Katoličku crkvu kao »centar okupljanja svih neprijatelja nove vlasti u Hrvatskoj«.⁶⁶

Budući da se nadbiskup Stepinac odbio braniti od optužbe, sud mu je po službenoj dužnosti dodijelio dvojicu branitelja: Ivu Politea i Natka Katičića.⁶⁷

Dana 3. listopada optužba je izvela 58 svjedoka iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine da svjedoče protiv nadbiskupa. Oni su uglavnom iznosili optužbe glede vjerskih prijelaza pravoslavnog pučanstva na katoličanstvo. Nakon svjedoka optužbe, branitelji su tražili saslušanje svjedoka obrane, ali to je od strane suda bilo odbijeno.⁶⁸ Istoga je dana optuženome nadbiskupu bilo dopušteno da iznese svoju obranu. U njoj je, između ostalog, rekao: »Ja završujem: uz dobru volju se može doći do sporazumijevanja, no inicijativa je na današnjoj vlasti! Niti ja, niti episkopat nismo stranka za načelno sporazumijevanje, nego državna vlast i Sv. Stolica. A što se tiče mene i moga suđenja, ja ne trebam milost, savjest mi je mirna.«⁶⁹

Već 11. listopada donijeta je presuda. A. Stepinac je zbog »krivičnih djela protiv naroda i države« bio osuđen na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina te na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od pet godina.⁷⁰

⁶² N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Vrijeme...«, 13; Ž. KUSTIĆ, n. dj., 46.

⁶³ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Vrijeme...«, 183.

⁶⁴ I. CVITKOVIĆ, n. dj., 239–240.

⁶⁵ S. ALEXANDER, *Church...*, 104.

⁶⁶ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem...«, 183.

⁶⁷ Integralni tekst optužnice, njezino obrazloženje te preslušavanje A. Stepinca vidi u: *Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini, ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima*, Zagreb, 1946., 191–355., (dalje: *Suđenje*); J. BLAŽEVIĆ, n. dj., 173. Integralni tekst branitelja Politea i Katičića vidi u: M. LANDERCY, n. dj., 164–211; A. BENIGAR, n. dj., 532–546.

⁶⁸ A. BENIGAR, n. dj., 543.

⁶⁹ Integralni tekst Stepinčeve obrane vidi u: M. LANDERCY, n. dj., 450–494.

⁷⁰ Integralni tekst presude vidi u: *Suđenje...*, 450–494.

Dana 14. listopada Sv. je Stolica izdala ispravu u kojoj proglašava da su prema crkvenom zakonu potpali u izopćenje svi oni koji su »nadbiskupa stavili pred laički sud i koji su ga izravno ili neizravno spriječili u vršenju njegove crkvene jurisdikcije i nanijeli mu silu«. ⁷¹

Izrečena kazna je izazvala veliku indignaciju na Zapadu, posebno među katolicima. ⁷²

Jugoslavenske su vlasti sa svoje strane objavile svoju verziju procesa koristeći se u tu svrhu brojnim falsifikatima i pamfletima. ⁷³

Ipak, osuda A. Stepinca kao tobožnjeg suradnika okupatora i ratnog zločinca bila je zapravo maska za obračun nove vlasti s antikomunistima i Katoličkom crkvom kao uporištem opozicije. ⁷⁴ Po mišljenju komunističke vlasti »da je on (Stepinac) popustio samo u jednoj stvari, on bi bio sutradan oslobođen. I nas bi poštedito od mnogih neugodnosti. Njegov nam hrvatski nacionalizam nije mnogo smetao. Da je samo proglasio hrvatsku crkvu, odcijepljenu od Rima, mi bismo ga do neba uzdigli«. ⁷⁵ Iz toga je vidljivo da je A. Stepinac bio u pravu kad je rekao »da je čitava ova hajka protiv njega podignuta jedino zbog rujanske pastirske poslanice«. ⁷⁶

Proces protiv nadbiskupa Stepinca imao je mnogo dalekosežnije posljedice nego što su to možda vlasti predviđale. Suđenje je postalo simboličan čin koji je odredio narav odnosa između Vatikana i Jugoslavije za idućih 15 godina. ⁷⁷

Nakon 1947. god. uznemiravanje svećenika, pogotovo onog nižeg, postalo je stvar politike, i to posebno na razini lokalnih vlasti koje su nastojale beskompromisno slomiti nepopustljivo stajalište klera prema komunističkim vlastima. Sada su sudski procesi postali »show-procesi«. ⁷⁸

Negativna reakcija svjetske javnosti na proces i osudu nadbiskupa Stepinca bila je tako općenita da je režim pomišljao čak i na to da ga se oslobodi. U tu je svrhu V. Bakarić, u ožujku 1947. god., službeno posjetio A. Stepinca u lepoglavskoj kaznionici. On je predložio nadbiskupu da potpiše molbu, koja je već ranije bila sastavljena, a u kojoj se od J. Broza molilo za pomilovanje. No, nadbiskup je to »najodlučnije odbio«. Dapače, istaknuo je da se J. Brozu pošalje njegova izjava u kojoj je tražio »reviziju procesa, ne pred komunističkim, nego pred neovisnim sudištem«. ⁷⁹

Koncem god. 1949. prilikom prijema tzv. »narodnih svećenika«, J. Broz je ponovio isto ono što je rekao još 1945. pred svećeničkom delegacijom koju je predvodio biskup Salis-Seewis:

⁷¹ A. BENIGAR, *n. dj.*, 592; M. LANDERCY, *n. dj.*, 215.

⁷² S. ALEXANDER, *Church...*, 117.

⁷³ *Isto.*

⁷⁴ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Pravno utemeljenje državno-centralističkog sistema u Hrvatskoj 1945.–1952.«, Zagreb, 1992., ČSP 1/1992., 70.

⁷⁵ A. BENIGAR, *n. dj.*, 590.

⁷⁶ *Isto.*

⁷⁷ S. ALEXANDER, *Church...*, 120; ISTA, *Trostruki mit...*, 128.

⁷⁸ S. ALEXANDER, *Church...*, 80.

⁷⁹ A. BENIGAR, *n. dj.*, 592; M. LANDERCY, *n. dj.*, 216.

»Zašto se ne biste vi odvojili od Rima, kao što smo se mi odijelili od Moskve?«.⁸⁰ Naravno da od ove »inicijative« nije moglo biti ništa.

Dokle god se zagrebački nadbiskup nalazio u zatvoru, Katolička crkva nije mogla ni željeti mijenjati svoju politiku prema komunističkim vlastima. Sam J. Broz u nekoliko je navrata 1949. i 1950. zbog ekonomske, kao i političke situacije u zemlji nudio da će A. Stepinac biti pušten iz zatvora, ali samo pod uvjetom da napusti zemlju.⁸¹

No, usprkos zategnutim odnosima, ipak su se održavali neslužbeni kontakti između Crkve i jugoslavenske vlasti.⁸²

Počeli su se javljati neki znakovi da jugoslavenske vlasti žele poboljšati odnose s Katoličkom crkvom, odnosno Vatikanom. J. Broz je ponudio hitno oslobađanje svih svećenika (uključujući i A. Stepinca, koji bi ipak morao odmah napustiti zemlju), ponovno uvođenje vjeronauka u škole, obnovu katoličkog tiska, osiguranje sredstava za izgradnju katoličkih škola, te uspostavljanje izravnih kontakata između jugoslavenske katoličke hijerarhije i Sv. Stolice. Zauzvrat je tražio da se katoličko svećenstvo u Jugoslaviji ujedini u jedan »nacionalni savez«, te da Crkva surađuje s vlastima u društvenom i gospodarskom programu. Također se tražilo da svi svećenici budu učlanjeni u svećenička udruženja osnovana od države. Vatikan je odmah procijenio da bi ta udruženja služila za kontrolu svećenstva od strane vlasti.⁸³

(Prva udruženja katoličkih svećenika osnovana su u Istri 1948. Velika većina istarskog svećenstva uključila se u ova udruženja, a biskup Nežić je odobrio društvena pravila.⁸⁴)

God. 1950. katolički su biskupi proglasili članstvo u svećeničkim udruženjima nedopuštenim, ali je njihovo stajalište o ovom pitanju bilo nekoordinirano te se dekret o zabrani različito tumačio i primjenjivao. Ovo je pitanje postalo toliko akutno da su svećenici od svojih biskupa zatražili definitivnu uputu o tome. Biskup Salis-Seewis dao je kleru svoje »provizorno mišljenje« na temelju can. 235 i 236, da biskup ima pravo odlučiti postoji li opravdani razlog za osnivanje profesionalnih, ali ne striktno i svećeničkih udruženja u kler, a da je svećenik dužan podvrći se direktivi biskupa. U skladu s ovim mišljenjem bilo je predviđeno da biskupi razmotre ovo pitanje na svojoj sljedećoj konferenciji te da tada o svojoj odluci izvijeste kler. Vlasti su ovo mišljenje interpretirale kao da nema kanonske zabrane svećeničkih udruženja te je kao takvo često bilo korišteno u propagandne svrhe.⁸⁵ Pritisak vlasti bio je dvostruk: prvo, na svećenstvo da se učlani u udruženje, i drugo, na biskupe da se ne protive tim učlanjenjima. Pritisak na biskupe tumačen je kao način da ih se odvрати od pokušaja da svojem kleru zabranjuju učlanjivanje u legalna (državna) udruženja. Željelo se pokazati da bi oni svojom zabranom zapravo kršili ustavom zajamčena

⁸⁰ I. CVITKOVIĆ, n. dj., 254.

⁸¹ S. ALEXANDER, *Church...*, 120.

⁸² *Isto*.

⁸³ ISTA, *Trostruki mit...*, 134.

⁸⁴ ISTA, *Church...*, 124.

⁸⁵ *Isto*, 138.

prava i slobode jugoslavenskih građana.⁸⁶ Zbog svojeg nepopustljivog držanja, biskupi su bili napadani, pa čak i sudski kažnjavani.⁸⁷

No dok se s jedne strane kažnjavalo, s druge se strane išlo na popuštanje – 5. prosinca 1951. A. Stepinac je uvjetno pušten iz lepoglavskog zatvora te mu je za mjesto daljnjeg zatočeništva određeno rodno mjesto Krašić.⁸⁸

Budući da je Vatikan konstantno odbijao dopustiti biskupima da pregovaraju s vlastima i da eventualno sklope kakav sporazum, biskupi su zatražili uputu kako da se ponašaju u danim okolnostima. Odgovor Sv. Stolice je stigao preko Nuncijature i prenijet je beogradskom nadbiskupu Josipu Ujčiću, s porukom da se proslijedi ostalim biskupima na redovitom jesenskom zasjedanju biskupske konferencije (26. rujna 1952.). U njemu se izražavala »nada da će se jugoslavenski biskupi oduprijeti teškoj prijetnji koju predstavljaju svećenička udruženja«.⁸⁹ Shodno tome, na kraju konferencije biskupi su donijeli deklaraciju koja je zabranjivala osnivanje svećeničkih udruženja i učlanjivanje katoličkog klera u njih. Biskupi su, također, J. Brozu uputili pismo o položaju vjere i Crkve u državi.⁹⁰

Ova je biskupska konferencija, osim svega, bila i povod za prekidanje diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije. Tajnik beogradska Nuncijature dopustio je, naime, nadbiskupu Ujčiću da ponese sa sobom u Zagreb kopiju vatikanskog odgovora. No, dok ju je ovaj čitao, za vrijeme trajanja konferencije, biskup Držečnik i Vovk pravili su bilješke. Zbog »indiskrecije« nekoga od onih koji su bili upoznati sa cijelom stvari, pismo je postalo poznato. Policijskom akcijom pronađene su bilješke dvojice biskupa koje su uskoro poslužile kao neoboriv dokaz da Vatikan upravlja djelovanjem biskupa u Jugoslaviji.⁹¹

Dana 1. studenoga 1952. jugoslavenska je vlada uputila Sv. Stolici formalni prigovor s optužbom da se miješa u slobodu svećenika koji su jugoslavenski građani, zabranjujući im da pristupe svećeničkom udruženju po svojoj volji te ih time lišava osnovnih građanskih prava zajamčenih državnim Ustavom.⁹²

Napeti odnosi Vatikana i savezne vlade u Beogradu kulminirali su 29. studenoga 1952. kada je objavljen popis novih kardinala, a među ostalim imenima bilo je i ono zatočenog nadbiskupa A. Stepinca. Tada je Edvard Kardelj optužio Vatikan »da ne želi da se normalizuje položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji«.⁹³ Dana 17. prosinca 1952. prekinuti su diplomatski odnosi između dvije države.⁹⁴ Ipak, nakon tih neumjerenih reakcija jugoslavenske vlasti, nastavljeni su pokušaji da se pronađe nekakav *modus vivendi* između biskupa i države, ali u izravnim pregovorima, tj. bez sudjelovanja Sv. Stolice. Takav način dogova-

⁸⁶ Isto, 126.

⁸⁷ Isto, 135.

⁸⁸ Ž. KUSTIĆ, *n. dj.*, 50.

⁸⁹ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 137.

⁹⁰ Prema njihovim tvrdnjama u Jugoslaviji, dakle i u Hrvatskoj, nije bilo potpune vjerske slobode, nego samo djelomična sloboda glede održavanja službe Božje (S. ALEXANDER, *Church...*, 139.)

⁹¹ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 137.

⁹² Isto.

⁹³ I. CVITKOVIĆ, *n. dj.*, 275.

⁹⁴ S. ALEXANDER, *Church...*, 141.

ranja biskupi nisu prihvaćali dajući vlastima do znanja da je za sporazum nadležna isključivo Sv. Stolica, no neki hrvatski biskupi ipak su »umjesto sukoba ponudili dogovor i suradnju«. ⁹⁵

Dana 27. travnja 1953. prihvaćen je *Zakon o položaju vjerskih zajednica*. On je kodificirao ustavni provizorij o separaciji Crkve od države, te jamčio slobodu savjesti i vjerovanja. Iako je vlada tražila mišljenje svih vjernika zajednice o nacrtu ovoga Zakona, katolički se episkopat oglušio. ⁹⁶

Pouzdan znak da se stanje počinje mijenjati i da se odustaje od napada na kler, stigao je sa samoga državno-partijskog vrha, naime, nakon govora J. Broza u Rumi (rujan 1953.), kada je »pozvao da se prestane s fizičkim napadima na svećenike«. ⁹⁷

God. 1966. potpisan je Protokol između SFRJ i Sv. Stolice, i time su poslije četrnaestogodišnje stanke ponovno uspostavljeni redovni diplomatski odnosi.

ZAKLJUČAK

KPH, kao integralni dio KPJ, izvodila je svoj odnos prema Katoličkoj crkvi iz marksističke teorije o religiji kao »društveno-povijesnoj pojavi«. Došavši na vlast u bivšoj Jugoslaviji, KPJ je, oslanjajući se na marksističku teoriju i dotada poznatu komunističko/boljševičku praksu, nastojala ukloniti *svaki* utjecaj vjerskih zajednica. Osnovni je cilj komunističke vlasti u Hrvatskoj bio da uspostavi svoju potpunu kontrolu nad »javnom sferom« života građana. Stoga je trebalo ukinuti sve autonomne institucije unutar tadašnjeg hrvatskog društva. Naime, u potpunom nedostatku mogućnosti za alternativno političko djelovanje Katolička se crkva pretvorila u čimbenika koji je, nasuprot vladajućoj partiji i njezinoj ateističkoj ideologiji, otvorio prostor za stvaranje oblika političkog pluralizma.

Osim relativno velikog, iako neutvrđenog broja žrtava katoličkih svećenika uzrokovanih ratnim djelovanjem, neposredno nakon završetka rata komunističke su vlasti krenule u organiziranje sudskih procesa u kojima su svećenici bili česte žrtve novoga režima, neovisno o tome je li im stvarna krivica bila dokazana ili nije.

Zlokobni nagovještaj budućih teških sukoba između komunističkoga državnoga aparata u Hrvatskoj i katoličke crkvene organizacije mogli su se uočiti već polovinom svibnja 1945., kada je zagrebački nadbiskup A. Stepinac bio uhićen i kraće vrijeme pritvoren.

Nerazumijevanje same biti i organizacijske strukture jedne univerzalne vjerske zajednice kao što je Katolička crkva, dovelo je najviše predstavnike komunističkih vlasti (J. Broz, V. Bakarić) na ideju da pokušaju odvojiti Katoličku crkvu u Hrvatskoj (i Jugoslaviji) od Sv. Stolice te osnovati neku »nacionalnu katoličku crkvu« vjerojatno na čelu s A. Stepincem. Ova ideja nije mogla koristiti novim vlastima, ali je zato bjelodano pokazala katoličkoj crkvenoj hijerarhiji u Hrvatskoj da Crkvu očekuju teška iskušenja.

⁹⁵ N. KISIĆ-KOLANOVIĆ, »Problem...«, 187.

⁹⁶ S. ALEXANDER, *Church...*, 59.

⁹⁷ S. ALEXANDER, *Trostruki mit...*, 133.

Nadbiskup Stepinac preuzeo je na sebe ulogu prvog borca protiv ateističke ideologije KP, te njezinog presizanja u crkvenu imovinu, miješanje u pitanje crkvenoga bračnog prava, dokidanja velikoga broja vjerskih škola i same vjerske nastave u državnim školama. Nadbiskup je također odlučno ustao u obranu bespravno uhićenih i na montiranim sudskim procesima osuđenih svećenika i laika, ne gledajući pritom niti na vjerske niti na nacionalne, niti na društvene razlike među žrtvama komunističkoga sustava.

Vrhunac sukoba komunističkog državnog aparata i Katoličke crkve u Hrvatskoj zbio se nakon odluke vodstva jugoslavenskih komunista da A. Stepinca izvedu pred sud i osude na dugogodišnju zatvorsku kaznu. No, ovaj montirani proces doveo je samo do daljnjeg zaoštavanja odnosa između Katoličke crkve i države koji su konačno doveli do prijekida diplomatskih odnosa između Sv. Stolice i komunističke Jugoslavije.

Ponovna uspostava diplomatskih odnosa između dviju država te pokušaj uređenja položaja Katoličke crkve u Hrvatskoj (i Jugoslaviji), uslijedit će tek nakon smrti kardinala Stepinca i djelomičnog omekšavanja bojovnog ateizma Komunističke partije.

Zusammenfassung

DIE LAGE DER KATHOLISCHEN KIRCHE IN KROATIEN
IN DEN NACHKRIEGS JAHREN (1945-1953)

Am Ende des zweiten Weltkrieges übernahm die kommunistische Partei die politische Macht in Kroatien und betrachtete die katholische Kirche als ihren Hauptgegner. Der Kampf des kommunistischen Staates gegen die Kirche auf ideologischer und auf politischer Ebene; auf ideologischer indem der Kommunismus den militanten Atheismus einschliesst, auf politischer indem das kommunistische System keinerlei Institutionen zulässt, die sich seiner Kontrolle entziehen. Überzeugt von der Wahrheit und von der wissenschaftlichen Begründung marxistisch atheistischer Weltanschauung, sind die Führer der jugoslawischen/kroatischen kommunistischen Bewegung auf die unheilvolle Idee gekommen, man solle die katholische Kirche in Jugoslawien von Rom trennen und eine »nationalkatholische Kirche« gründen, deren Haupt nicht jenseits der Grenzen des Staates wäre.

Der Zagreber Erzbischof A. Stepinac war der Hauptträger des Widerstandes gegen die totalitäre kommunistische Herrschaft, und er hat zugleich gekämpft für die Rechte der katholischen Kirche, wie auch für die Rechte aller Bürger.

Der Scheinprozess gegen den Erzbischof war der Höhepunkt im Kampfe gegen die Kirche.

Die Ernennung Stepinacs zum Kardinal haben die kommunistischen Machthaber zum Anlass genommen für den Abbruch der diplomatischen Beziehungen mit dem Hl. Stuhl.

Die Normalisierung der Beziehungen zwischen der katholischen Kirche und dem Vatikan erfolge erst 1966, als der Vatikan und Jugoslawien den »Protokol« unterschrieben haben.

Übrs. Ivica TOMLJENOVIC